

UDK: 811.163.42'367.622'366.52:3-055.1

Izvorni znanstveni rad

Prihvaćen za tisak: 10. prosinca 2007.

Rod imenica na *-a* za osobe muškoga spola

Tomislava Bošnjak-Botica i Milvia Gulešić-Machata

Zagreb

Hrvatski jezikoslovci i leksikografi nisu u suglasju kad je riječ o rodu imenica koje u nominativu jednine završavaju na -a, a imenuju osobe muškoga spola (tata, papa, Nikola) ili osobe muškoga i ženskoga spola (varalica, pristaša). Razlike pritom proizlaze najvećim dijelom iz različita poimanja kategorije roda. Iako različita, rješenja unutar pojedinih gramatika provode se dosljedno, što se ne može reći i za rječnike. U članku se rod navedenih imenica razmatra s gledišta hrvatskoga kao izvornoga jezika i s gledišta hrvatskoga kao inojezičnoga. Članak nudi moguće rješenje za potpuniji opis tih imenica u hrvatskom jeziku.

0. Uvod

Postoje različite definicije roda, a u svjetskoj je lingvistici vjerojatno najpoznatija i najprihvaćenija ona G. Corbetta (1991) prema kojoj je kategorija roda definirana sročnošću, tj. pojavom da imenica određuje rod drugih riječi u rečenici s kojima je u sintaktičkoj vezi. Taj je kriterij univerzalan, tj. odnosi se na rod u svim svjetskim jezicima. Sve imenice u nekom jeziku pripadaju određenoj vrsti imenica, a broj je tih vrsta ograničen. Kod velike većine imenica u hrvatskom jeziku podudara se rod prema sročnosti i rod prema sklonidbi. Na primjer, imenice *žena* i *mladost* ženskoga su roda i prema sročnosti i prema sklonidbi. Imenice *brod*, *Marko*, *Hrvoje*, *taksi*, *ataše*, *sako* i *tabu* muškoga su roda i prema sročnosti i prema sklonidbi. Imenice *tijelo* i *srce* srednjega su roda i prema sročnosti i prema sklonidbi.

Kad bi kod svih hrvatskih imenica bilo tako, vjerojatno ne bi ni bilo rasprava o tome određuje li rod sročnost ili sklonidba. Međutim, neriješenim je ostalo pitanje kojega su roda imenice poput *tata*, *varalica* i *Nikola*, kojima

se ne podudara rod prema sročnosti i sklonidbi. Bez namjere da se dijakronijski dublje krene u analizu koja bi uključivala najstarije oblike i potvrde (jednim je to dijelom dostupno u *Akademijinu rječniku*), ovaj se rad bavi imenicama tipa *tata*, *pristaša* i *Nikola* koje se u nekim priručnicima hrvatskoga jezika svrstavaju u muški, a u drugima u ženski rod. Svrha je rada utvrditi položaj takvih imenica u gramatičkim priručnicima i rječnicima u posljednjih stotinjak godina s težištem na današnjoj jezikoslovnoj praksi.

Zbog ograničenosti prostorom i temom rad se ne bavi drugim poteškoćama i neujednačenostima u gramatičkom opisu tih i sličnih imenica povezanih s rodom, npr. problemom sročnosti u jednini i množini, gdje se u jednini rod određuje prema smislu, a u množini prema obliku; pitanjem što uvjetuje što: spol → sročnost → rod ili sročnost → rod → (spol) ili kako drugačije.

1. Određivanje roda

U hrvatskim gramatikama i drugim priručnicima rod se definira na različite načine. Te se definicije navode na početku ovoga rada jer pokazuju bitno drugačiji odnos prema rodu, barem na razini definiranja same kategorije.

1.1. Određivanje roda prema sročnosti i sklonidbi

Dva jezikoslovna djela određuju rod prema dva kriterija.

Simeon — Prema *Enciklopedijskomu rječniku lingvističkih naziva* R. Simeona (1969) rod je leksičko-gramatička ili gramatička kategorija koja se očituje uglavnom u slaganju (sročnosti) imenica, pridjeva i zamjenica i u njihovoj sklonidbi.

Akademijina gramatika — U gramatici *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, trećemu dijelu tzv. *Akademijine gramatike*, navodi se da se rod imenice određuje “u prvom redu” po tome s kojim se oblikom pridjevske riječi imenica slaže, a “samo djelomice” ovisi o značenju i obliku (Babić i dr. 1991: 483). U ovoj se gramatici veća važnost daje sročnosti, ali se ne isključuje ni značenje ni oblik. Takvo definiranje nije precizno jer nije jasno što znači da rod “samo djelomice” ovisi o značenju i obliku. Prema definiciji rod je u ove tri gramatike određen i sročnošću i sklonidbom.

1.2. Određivanje roda prema sročnosti

Druga dva jezikoslovna djela određuju rod samo pomoću jednoga kriterija.

Institutska gramatika — Prema *Hrvatskoj gramatici* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje (Barić i dr. 1997: 101) rod je “gramatička kategorija

koja se očituje u slaganju imenica s pridjevskim riječima, a može biti muški, ženski i srednji”.

Težak i Babić — *Gramatika hrvatskoga jezika* S. Težaka i S. Babić od sedmoga, izmijenjenoga i dopunjenoga izdanja (1992: 79) rod je u biti odredila sročnošću (iako neizravno i pomalo apstraktno): “gramatička osobina u koju se svrstavaju rečenični i međurečenični odnosi — jer se rodom jasno očituje veza među pojedinim dijelovima rečenica ili teksta”. No prije same definicije roda (Težak i Babić 2007: 92) navodi se da riječi muškoga roda u prvom redu označavaju muško biće ili se odnose na muško biće, ali označavaju i različite stvari koje nemaju veze sa spolom. Na sličan način određuju se i riječi ženskoga roda (žensko biće, različite stvari), a za riječi srednjega roda kaže se da označavaju mlado biće kojemu ne treba isticati spol, mnoge stvari i pojave u prirodi koje nemaju spola.

Po definiciji rod je u ove dvije gramatike određen sročnošću, a sklonidba se u definiranju kategorije ne spominje.

1.3. Određivanje roda pomoću kategorijskih oblika

U ostalim suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika iz same se definicije roda ne vidi je li rod u tim priručnicima određen sročnošću ili sklonidbom. Stav autora, naravno, postaje jasan kad se čitaju pojedina poglavlja tih gramatika, ali kad se rod prvi put spominje, korisniku gramatike nije jasno što pisac (pisci) gramatike podrazumijeva(ju) pod rodom. Smatraju li da je sročnost ono što bitno određuje rod, a sklonidba posebna kategorija koju pri njegovu definiranju ne treba spominjati (kao S. Pavešić, autor poglavlja *Morfologija* u *Institutskoj gramatici*) ili pak smatraju da je u hrvatskom jeziku za definiranje roda uz sročnost važna i sklonidba (slično kao R. Simeon)? Te gramatike ne definiraju kategoriju roda, već rod definiraju uz pomoć kategorijskih oblika.

Težak i Babić — Gramatika autora S. Težaka i S. Babića (1964) izišla je najprije u pet izdanja s naslovom *Pregled gramatike hrvatskoga i srpskoga jezika*, a potom (1973: 79) samo u jednom izdanju, šestome prerađenoj s naslovom *Pregled gramatike hrvatskoga jezika*. Od sedmoga izdanja (1992) ima drugi naslov. Najviše je rabljena u osnovnom obrazovanju. U tim starijim izdanjima nema odrednice roda. Autori u njega uvode prirodnim razlikama po spolu koje se odražavaju na svoj način i u jeziku pa većina promjenljivih riječi može biti muškoga, ženskoga i srednjega roda. Rod nazivaju rodom riječi ili tzv. gramatičkim rodom koji se ne podudara uvijek s prirodnim spolom.

Silić i Pranjković — Najnovija gramatika, *Gramatika hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića (2005: 38), namijenjena gimnazijama i visokim učilištima, među mnogim promjenama u odnosu na gramatike koje joj

prethode unosi popis gramatičkih kategorija hrvatskoga jezika na početku poglavlja o morfologiji. Pod natuknicom *kategorija roda* piše da ona razlikuje muški rod (*marljiv učenik*), ženski rod (*marljiva učenica*) i srednji rod (*marljivo dijete*). Dakle, kategorija se definira uz pomoć svojih oblika.

Raguž — Slično je u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* D. Raguža (1997: 6) koja je namijenjena i izvornim i neizvornim govornicima hrvatskoga jezika, gdje piše da “svaka imenica hrvatskoga jezika sadrži značenje roda — muškoga, ženskoga ili srednjega”.

Grubišić — I u gramatici *Croatian Grammar* V. Grubišića (2007: 44), namijenjenoj učenicima hrvatskoga jezika koji su hrvatskoga podrijetla (pona najprije s engleskoga govornoga područja), uvod u rod počinje na sličan način: “Hrvatski jezik ima tri roda: muški, ženski i srednji.” (*The Croatian language has three genders: masculine, feminine and neuter.*) Slijedi usporedba s engleskim jezikom: “Za razliku od engleskoga, predmeti i apstraktni pojmovi u hrvatskome mogu biti muški, ženski ili srednji...” (*Unlike English, objects and abstracts notions can be masculine, feminine or neuter in Croatian:...*), ali ni ona ne govori dovoljno o samoj kategoriji.

2. Vrste imenica s raskorakom u sročnosti i sklonidbi

U ovom se radu iz dvaju razloga rabi naziv *sklonidba ženskoga roda*, a ne *sklonidba e*. U hrvatskom jeziku kao inojezičnome, sve do najviših stupnjeva, a pogotovo na početnim stupnjevima, preporučljivo je rabiti naziv *sklonidba ženskoga roda*. Još je važniji razlog za odabir toga naziva činjenica da je nazivanjem triju sklonidaba *sklonidbom a*, *sklonidbom e* i *sklonidbom i* samo odgođen problem (i njegovo moguće rješenje) jer se već u sljedećem koraku mora spomenuti rod — i u hrvatskome kao izvornome, i u hrvatskome kao inojezičnome. Vjerojatno je to razlog ili jedan od razloga što najnovija gramatika hrvatskoga jezika (Silić i Pranjković 2005) napušta ta tri naziva i govori o *sklonidbi imenica muškoga roda*, *sklonidbi imenica ženskoga roda* i *sklonidbi imenica srednjega roda*.

Imenice o kojima je u radu riječ obično označuju muške ili pak i muške i ženske osobe, a prema svojem morfološkomu ustroju, nominativnomu završetku *-a*, pripadaju imenicama sklonidbe *e*, dakle sklanjaju se kao većina imenica ženskoga roda.

Međutim, do danas su u stručnoj javnosti podijeljena mišljenja o njihovoj rodovnoj odrednici. Prema jednim su jezikoslovcima to imenice muškoga, a prema drugima ženskoga roda. Naravno, svi svoj stav temelje na kriterijima koje drže relevantnima pri određivanju roda. U hrvatskom bi se jeziku mogle izdvojiti tri skupine tih imenica.

2.1. Imenice koje označuju muške osobe tipa tata

Imenice kao što su *tata*, *papa*, *gazda*, *kolega*, *mladoženja* i dr. označuju samo muške, nikada ženske osobe (katkad mogu imati mocijski parnjak, npr. *gazdarica*). Po kriteriju sročnosti (i atributne i predikatne) muškoga su roda (*taj tata*), a po kriteriju sklonidbe ženskoga roda (G *tate*, D *tati*, A *tatu* itd.).

U množini se kod tih imenica pojavljuju obje sročnosti, pa će tako biti *te kolege* i *ti kolege*. Međutim, primjetna je pojava da se posljednjih godina u stručnim krugovima prednost daje muškorođnoj sročnosti. Takav je pristup opravdan usklađivanjem s jedninskim oblicima, ali naravno i podudarnošću sa spolom (riječ je o osobama muškoga spola).

2.2. Imenice koje označuju muške i ženske osobe tipa budala

Imenice tipa *budala*, *pristaša*, *varalica* nazivi su i za muške i za ženske osobe. Po kriteriju sročnosti muškoga su ili ženskoga roda (*taj pristaša*, *ta pristaša*), a po kriteriju sklonidbe ženskoga roda (G *pristaše*, D *pristaši*, A *pristašu* itd.).

Prema nekima je dvojak vokativni nastavak u imenica na *-ica* pokazatelj da je riječ o općim imenicama kojima rod ovisi o spolu referenta. I dok se “može reći *oj izjelice/izjelico*, ne može se reći *oj, učenico*” (B. Tafra 2004: 174). Takvo je razmišljanje djelomično opravdano, premda je nesiguran sam kriterij utemeljen na onome što se može reći. Naime, kratkim pretraživanjem na mrežnim stranicama pronađeno je nekoliko primjera za *patkico*, *učenico*, *publico* i drugi. Činjenica da ti oblici nisu normativno ispravni ne znači da u sustavu nisu mogući ili da se ne mogu pojaviti u proizvodnji. Međutim, budući da imenice na *-ica* (ženskorodne sklonidbe) kojima je spol neupitan (npr. *Marice! Ivice!*) ili nevažan jer ga nemaju (npr. *stolica*) imaju samo nastavak *-e*, ne može se zasigurno utvrditi je li odabir jednoga ili drugoga nastavka kod općih imenica povezan sa spolom referenta.

2.3. Muška imena tipa Nikola

Imenice kao *Nikola*, *Andrija*, *Ilija*, *Toma* imena su muških osoba. Po kriteriju sročnosti isključivo su muškoga roda (*taj Nikola*, *taj Andrija*), a po kriteriju sklonidbe ženskoga roda (G *Nikole*, D *Nikoli*, A *Nikolu* itd.). Naime, ime samo upućuje na svojega nositelja pa u tom slučaju izvanjezični kontekst prevladava nad jezičnim, gramatičkim.

Budući da se imena općenito rijetko pojavljuju u množini, teško je reći kakva im je sročnost u množini. To bi bilo potrebno ispitati. Kratka anketa među izvornim govornicima pokazala je kolebanje: neki su nepokolebljivo

govorili *ti Nikole*, drugi *te Nikole*. Treći su govorili *te Nikole*, ali su se pokolebali kad im se na to svratila pozornost i rekli da su vjerojatno trebali reći drugačije.

2.4. Muška i ženska imena tipa Matija

Imenice kao *Matija*, *Ivica*, *Petrica*, *Vanja* imena su i muških i ženskih osoba. Po kriteriju sročnosti isključivo su ili muškoga roda (*taj Matija*, *taj Ivica*), ili ženskoga roda (*ta Matija*, *ta Ivica*, *ta Vanja*) ovisno o tome pripadaju li osobi muškoga ili ženskoga spola. Po kriteriju sklonidbe ženskoga su roda (N *Matija*, G *Matije*, D *Matiji* itd.).

Ne čini se vjerojatnim da bi se u množinskim oblicima osoba ženskoga spola mogla pojavila kolebanja u množini (N/A *te Matije*), jasno, ako govornik zna o kome govori, tj. zna da su osobe koje se zovu *Matija* ili *Ivica* ženskoga spola. Ako ne zna, mogao bi se zabuniti jer su ta dva imena znatno proširenija kao muška imena, kao što se katkad u jednini događa govornicima koji ne poznaju nositelja imena (npr. *Na popisu je neki Ivica*).

Vjerojatno se ne bi pojavila kolebanja u slučajevima kad su govornici svjesni da nositelj tih imena može biti i muška i ženska osoba. No kada toga nisu svjesni, bar ne u trenutku govorenja, moguće je da bi se kolebali kod pretežito muških imena kao i kod imena tipa *Nikola*, *Andrija*. To bi bilo potrebno istražiti.

U ovu bi skupinu pripadala i prezimena tipa *Jelaska*, *Prusina*. Budući da se ona znatno češće od imena rabe u množini, kod njih se pojavljuju inačni oblici *te Jelaske*, *ti Jelaske* (za muške i ženske članove obitelji), ali i *ti Jelaske* (za muške) i *te Jelaske* (za ženske članove obitelji). Čestotu i raširenost te pojave, kao i njezinu proširenost, trebalo bi posebno istražiti.

2.5. Imenice nastale izvođenjem (uvećanice)

Ima razloga za izdvajanje i pete skupine, iako se njima podudara rod prema sročnosti i sklonidbi. To su imenice kao *stančina*, *nosina*, *muškarčina*, *vučina* i druge uvećanice (za živo i neživo). One su ženskoga roda i po kriteriju sročnosti (*ta muškarčina*) i po kriteriju sklonidbe (G *muškarčine*, D *muškarčini*, A *muškarčinu* itd.), iako su izvedene od imenica muškoga roda. Po tome ih ne bi trebalo uopće spominjati u ovom radu.

Međutim, može se zapaziti da su u razgovornom jeziku one koje označuju živo i muško često muškoga roda po sročnosti, npr. *moj muškarčina*: “*On je moj muškarčina i ja ga volim.*”¹ Rezultat je to sve prisutnije težnje u jeziku da se na svaki način istakne o kojem je spolu referenta riječ. Može

¹<http://bobelline.blog.hr/2006/09/1621560869/sjedila-sam-na-masini-sila-sam.html>, prosinac 2007.

se dogoditi da će zbog toga u budućnosti kod njih i prevlada(va)ti muški rod. Kod imenice za neživo kolebanja nema, što samo upozorava na utjecaj spola, tj. izvanjezičnoga konteksta kod imenica za živo.

3. Rod u hrvatskim priručnicima

Podatci o rodu donose se u mnogim hrvatskim priručnicima. U nekima su doneseni izravno, u drugima se treba iščitati stav njihovih pisaca. Katkada se i pojedina izdanja razlikuju u stavovima ili podacima. Ovdje je odabran veći broj, uglavnom lakše dostupnih priručnika, ali ne sve. Iscrpnji popis gramatika može se naći na mrežnim stranicama Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje: <http://www.ihjj.hr/oHrJeziku-gramatike.html>

3.1. Gramatike i jezični savjetnik

Gramatike su poredane po godini prvoga izdanja, a u članku je, kod onih koje imaju više izdanja, citirano neko od novijih izdanja.

Maretić — *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* T. Maretića izišla je prvi put 1899. (drugi 1931, a treći čak 1963). Autor bilježi da su sve imenice koje se sklanjaju kao *stvar* i *žena* ženskoga roda, osim *kalfa*, *sluga*, *vladika*, *vojvoda*, *harambaša*, *knjigonoša*, *poglavica*, *Luka*, *Andrija*, *Nikola* i dr. (1931: 137).

Florschütz — *Gramatika hrvatskoga jezika* J. Florschütza (1916: 30, u pretisku iz 2002) prvi je put izišla 1905. s naslovom *Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole* u Zagrebu (potom 1907, 1916), a s naslovom *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1921. i 1940. Opet prerađena objavljena je pod naslovom *Hrvatska slovnica za srednje i slične škole* (1941, 1943, 1950). Ta gramatika navedene pak imenice određuje kao imenice ženskoga roda: “Amo pripadaju i one imenice na *-a* koje znače muška lica: *kalfa*, *mladoženja*, *papa*, *poglavica*, *poturica*, *sluga*, *starješina*, *vladika*, *vojvoda*.” U sklopu imenica ženskoga roda navodi i muška imena na *-ica* (*Novica*).

Brabec, Hraste i Živković — *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika* autora I. Brabeca, M. Hraste i S. Živkovića izdana je prvi put 1952. (deveto izdanje izišlo je 1970). Autori navode da je zbog neslaganja (inkongruencije) gramatičkoga roda s prirodnim “u slaganju atributa i predikata s takvim imenicama neka kolebljivost: *vjeran sluga*, *sluga je bio vjeran*, ali... i *vjerne sluge*, *sluge su bile vjerne*...” (1952: 39). Unutar ženske sklonidbe navode “imenice na *-a* koje znače mušku čeljad” tipa *mladoženja*, *poglavica* i “lična imena muška *Dobriša*, *Ilija*...” (1958: 67). Dalje navode da su imenice *sluga*, *vojvoda*, *starješina*, *vladika* i sl. gramatički ženskoga roda, a po prirodi muškoga (str. 39), te da se u jednini sintaktički slažu kao imenice

muškoga roda, a u množini kao imenice i muškoga i ženskoga (str. 215). Za neke se pak opet navodi drugačija atributna sročnost: *turska uhoda, velika budala, opasna varalica*. Ovdje su dvama pojmovima roda, prirodnim i gramatičkim, autori nastojali pomiriti dvije naizgled suprotne značajke.

Težak i Babić — Gramatika hrvatskoga jezika autora S. Težaka i S. Babića (2007) imenice također dijeli na tri sklonidbene skupine s obzirom na genitivni nastavak *-a*, *-e* i *-i*, iako je u počecima svoga izlaženja imenice dijelila po rodovima. Pitanje roda i spola i njihova međusobnoga utjecaja česta je tema. Redovito se ističe kako je riječ o sasvim različitim kategorijama koje ne treba miješati — tako je i u ovoj gramatici slijedeno to pravilo pa se muško ime *Mika* nalazi među imenicama ženskoga roda (premda znači mušku osobu) zajedno s *izdajica, pristaša, vođa* i dr. (str. 108). Dakle, moglo bi se zaključiti da je kao kriterij u svrstavanju imenica po rodu u toj gramatici ponajprije poslužio njihov nominativni završetak *-a*, a kao kriterij za vrstu sklonidbe, naravno, genitivni nastavak. Tako ženskoga roda mogu biti samo imenice koje u nominativu imaju nastavak *-a* ili nulti (ništični) nastavak, a muškoga pak imenice s nultim nastavkom u nominativu ili one na *-o/-e*.

Institutska gramatika — Gramatika hrvatskog jezika (Barić i dr. 1997) skupine autora iz Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, čije je prvo izdanje izišlo 1979. s naslovom *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, najprije dijeli imenice na tri vrste (tipa). Vrsti *e* tako pripadaju sve imenice ženskoga roda koje u nominativu jednine završavaju na *-a* i “ostale imenice na *-a* osim imenice *doba* kad je srednjega roda”, dvosložne imenice muškoga i ženskoga roda s dugouzlaznim naglaskom koje u nominativu jednine završavaju na *-o* ili *-e* te imenica *mati* (str. 152). Iz dijela rečenice “i ostale imenice na *-a*” proizlazi da su to imenice na *-a* muškoga roda (jer bi inače bili uključene u prvu, glavnu surečenicu), među primjerima su navedeni: *vojvoda, harambaša* (uz primjedbu da je riječ o općim imenicama muškoga roda) te muška imena *Andrija, Ilija*. No poslije se za imenice kao *vojvoda* i *harambaša* kaže “u općih imenica muškoga roda” (str. 154). Dalje se za opće imenice na *-ica* navodi (Barić i dr. 1979: 87; 1997: 154) da “takva imenica koja može značiti i muško i žensko, može i u vokativu jednine imati nastavak *-o* ili *-e* bez obzira na to govori li se o muškom ili ženskom, npr. *izdajico — izdajice, kukavico — kukavice, izjelico — izjelice*.” No odmah potom navodi se da ženska i muška imena na *-ica* imaju u vokativu jednine nastavak *-e*, npr. *Ivica, Petrica, Nikolica* (Barić i dr. 1997: 155). Dakle, ne spominje se izričito kojega su roda, nego se očito pretpostavlja da su ženskoga roda kad označavaju žensku osobu, a muškoga roda kad označavaju mušku osobu. Takvu određenju roda (morfološke kategorije) glavni kriterij nije morfološki (nominativni nastavak) nego izvanmorfološki: semantički i(li) sintaktički. Kad imenice i imena označuju mušku osobu, muškoga su roda bez obzi-

ra na nominativni nastavak i sklonidbenu vrstu pa u sročnosti zahtijevaju drugu mušku oznaku uza se, npr. *taj Pero, taj izdajica, taj sluga, ta Ivica*. Vraćajući se na rečeno o spolu i rodu, čini se da je u tom slučaju odnos izjednačen.

Akademijina gramatika — Treći dio Akademijine gramatike: *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* (S. Babić i dr. 1991: 483) izričito kaže da je rod gramatička pojava (za razliku od spola), a određuje se: “u prvom redu po tome s kojim se oblikom pridjevske riječi imenica slaže, a samo djelomice ovisi o značenju i obliku”. Dakle, glavni je kriterij sintaktičko slaganje (pozivanje na slaganje u rodu, broju i padežu imenice i pridjevske riječi). U nastavku se kaže da su sve imenice koje označuju muško biće muškoga roda (znači, ponovno je kriterij određivanja roda spol) pa su stoga muškoga roda i one imenice koje “muška bića imenuju riječima što završavaju na *-a* (nastavkom za ženski rod) pa otvaraju u rečenici mjesto pridjevima ili zamjenicama muškoga roda: *crveni aga, najbolji knjigovođa, naš vojvoda*.”

Raguž — *Praktična hrvatska gramatika* D. Raguža (1997: 43) među imenicama sklonidbe *e* osim svih imenica ženskoga roda na *-a* i *-e* (npr. *Kate, Jele*), onih koje imaju samo množinu (npr. *hlače*), nekih zbirnih imenica koje stoje prema imenicama sr. i m. roda u jednini (npr. *braća, gospoda*) navodi i sve imenice muškoga roda na *-a* (*vojvoda, Nikola, sluga, Ivica*), dvosložne imenice muškoga roda (hipokoristike) s uzlaznim naglaskom, ali među primjerima su samo imenice s nastavkom *-o* ili *-e* (npr. *Ante, Ivo, Vlaho, Andro*). Dakle, autor je jasno razgraničio vrstu sklonidbe od roda, a za sporne se imenice vodio načelom spola. Među imenicama sa sufiksom *-ica* (koje su sve ženskoga roda) izdvaja “opće imenice s pogrđnim značenjem (sa sufiksom *-ica*)” navodeći da imaju u vokativu nastavak *-o*, ali ne i to kojega su roda (str. 44). Vjerojatno pretpostavlja da imaju dva roda (s obzirom na to je li riječ o muškoj ili ženskoj osobi).

S. Ham — *Školska gramatika hrvatskoga jezika* S. Ham (2002: 46) za vrstu *e* navodi da je to sklonidba imenica ženskoga roda s nastavkom *-a*, ali da toj sklonidbi pripadaju i “imenice muškoga roda s nastavkom *-a*: *sluga, vojvoda, Ivica...* i sve ostale imenice muškoga i ženskoga roda koje u G jd. imaju nastavak *-e...*”. Među primjerima dalje navodi samo imenicu *sluga* od imenica (i) muškoga roda na *-a*, ali ne navodi ništa drugo o njezinu rodu ili sročnosti, u skladu s namjenom da posluži ponajprije učenicima osnovnih škola.

Silić i Pranjković — *Gramatika hrvatskoga jezika* autora J. Silića i I. Pranjkovića (2007: 108) poseže ponovno za podjelom imenica na rodove, pa se unutar toga obrazlaže sklonidba bez formalne podjele na tri vrste, za razliku od prethodnih dviju gdje je glavna podjela imenica na sklonidbene vrste. U toj se gramatici izričito slijedi kriterij po kojem imenice pripada-

ju određenom rodu po svojem nominativnom nastavku i vrsti sklonidbe. “To govori da spol treba razlikovati od roda. Ono što pripada sklonidbi ženskoga roda, to je ženskoga roda (bez obzira na spol).” Tako među imenice ženskoga roda idu i imenice za osobe muškoga spola koje u nominativu jednine završavaju na *-a*: *gazda, djedica, vođa, vučina, papa, paša*, te imenice za osobe muškoga i ženskoga spola s istim tim završetkom: *kolega, bitanga, propalica*. “U skladu s tim pripadaju im i osobna imena muškoga spola s morfemom *-a*: *Nikola, Ivica, Andrija*.”

Jezični savjetnik — *Hrvatski jezični savjetnik* za takve imenice kaže: “Morfološki (sklonidbeno) te su imenice ženskoga roda, a mogu označavati mušku i žensku osobu” (E. Barić i dr. 1999: 132), odnosno one su “semantički muškog i ženskog spola” (str. 266). Takva određenja pretpostavljaju, čini se, rod kao isključivo morfološku kategoriju, a pitanje spola na koje se poziva zapravo je sasvim nebitno jer je opća pretpostavka da su to dvije zasebne kategorije (uostalom postoji golema skupina tzv. bespolnih imenica).

Rješenja su, dakle, različita, no unutar pojedine gramatike provode se dosljedno. Rečeno bi se moglo sažeti u dvije tablice.

Tablica 1 donosi odrednicu roda promatranih imenica u priručnicima po njihovu kronološkom slijedu s godinom prvoga izdanja.

<i>Rod</i>	<i>Godina 1. izd.</i>	<i>Autori</i>	<i>Primjedbe</i>
mr	1899.	T. Maretić	
žr	1905.	J. Florschütz	
žr/mr	1952.	I. Brabec, M. Hraste, S. Živković	“gramatički ženski, a po prirodi muški rod”
žr (?)	1966.	S. Težak i S. Babić	nije izravno navedeno
mr (?)	1979.	E. Barić i dr.	nije izravno navedeno
mr	1991.	S. Babić i dr.	
mr	1997.	D. Raguž	
žr (?)	1999.	E. Barić i dr.	
mr	2002.	S. Ham	
žr	2005.	J. Silić i I. Pranjković	

Tablica 1: Obilježja roda muških imena kronološki

Tablica 2 donosi odrednice raspodijeljene po stavovima jezikoslovaca o tome kojega su roda te imenice, s jedinim izdanjima, zadnjim (promijenjenim) izdanjima ili lako dostupnim izdanjima kojima se služilo u ovome radu (broj izdanja označen je brojkom iza prezimena).

Muški rod			Ženski rod		
T. Maretić	2	1931.	J. Florschütz	3	1916.
E. Barić i dr.	4	1997.	I. Brabec, M. Hraste, S. Živković	9	1970.
S. Babić i dr.	1	1991.	S. Težak i S. Babić	16	2007.
D. Raguž	1	1997.	E. Barić i dr.	1	1999.
S. Ham	1	2002.	J. Silić i I. Pranjković	1	2005.

Tablica 2: Raspodjela pripisanoga roda muškim imenima na -a

3.2. Rječnici

I dok su hrvatske gramatike većinom dosljedne u svojim kriterijima (bilo da se odlučuju za jedan, bilo za drugi rod), to se ne bi moglo reći za rječnike, ponajviše one najnovije. U suvremenim rječnicima (s jednim izuzetkom) korisnik nalazi neujednačena, nedosljedna rješenja koja su vjerojatno rezultat zasebnih obrada po slovima i kojima, čini se, nedostaje završno usklađivanje. Naime, ne samo da se rječnici međusobno razlikuju pa za istu imenicu imaju različitu odrednicu, nego su i unutar jednoga rječnika za isti tip imenica rodovne odrednice različite.

Analizirana su četiri jednojezična (Akademijin, LZ-ŠK, tj. Šonje i Nakić 2000, Anić 2000, Veliki Anić 2003) i dva dvojezična rječnika hrvatskoga jezika (Parčić 1901, Bujas 1999). Ispisane su oznake koje se odnose na rod uz trinaest natuknica: *papa*, *vojvoda*, *gazda*, *kolega*, *vođe*, *sluga*, *budala*, *pristaša*, *pristalica*, *pijanica*, *varalica*, *izdajica*, *propalica*. Tablica 3 u kojoj su različite natuknice poredane abecedno pokazuje te razlike. Rječnici su u toj i idućoj tablici poredani s lijeva na desno kronološki, prema vremenu izlaska, kao u (1). Iako je prvo izdanje Anićeva rječnika izišlo 1991, prije Bujasova rječnika i rječnika istoga imena Rječnik hrvatskoga jezika dviju izdavačkih kuća (Leksikografskoga zavoda i Školske knjige), u ovome se radu služilo zadnjim izdanjem za autorova života.

- (1) i. Akad. = *Akademijin rječnik* (1880–1976),
- ii. Parčić = *Hrvatsko-talijanski rječnik* (1901),
- iii. Bujas = *Englesko hrvatski rječnik* (1999),
- iv. LZ-ŠK = *Rječnik hrvatskoga jezika* ur. J. Šonje i A. Nakić (2000),
- v. Anić = *Rječnik hrvatskoga jezika* V. Anića (2000),
- vi. Veliki Anić = *Rječnik hrvatskoga jezika* V. Anića, prir. Lj. Jojić (2003).

<i>Imenica</i>	Akad.	Parčić	Bujas	LZ-ŠK	Anić	Veliki Anić
budala	ž	m i ž	ž i m	ž	ž	ž
gazda	m	m	m	m	ž	m
izdajica	m	m i ž	m	m	ž	m
kolega	m	–	m	m	ž	m
papa	m	ž	m	ž	ž	m
pristaša	m	m	m	m	ž	m
pijanica	m	m i ž	ž	ž	ž	ž
propalica	m	m i ž	ž	ž	ž	m
pristalica	m i ž	m i ž	ž	ž	ž	ž (m)
sluga	m	m i ž	m	m	ž	m
varalica	m	ž	ž	ž	ž	m
vojvoda	m	m	ž	m	ž	m
vođa	m	m	m	m	ž	m

Tablica 3: Oznake u rječnicima — abecedno

Akademijin rječnik — Najmanje različitih oznaka (osim Anićeve) ima u rječniku hrvatskoga jezika koji je nastajao u najduljem rasponu, gotovo sto godina (1880–1976) i imao najviše autora, odnosno uređivača — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, kraće se naziva *Akademijin rječnik*. U njemu su sve te imenice većinom samo muškoga roda, osim imenice *budala* koja je jedina dobila oznaku ženskoga roda i imenice *pristalica* koja jedina ima obje oznake.

Parčić — *Rječnik hrvatsko-talijanski* D. Parčića (1901) ponovo je izdan 1995. Parčić se u svojem određenju većinom vodio i mogućim spolom pa je imenicama na *-ica* (osim *varalice*) pridavao oznake obaju rodova, a onima za osobe samo muškoga spola isključivo oznaku muškoga roda. Neobično je što se imenica *papa* nije našla među njima, tim više što isključivo označuje osobu muškoga spola (da se i ne spominje sročnost).

U dvama aktualnim rječnicima hrvatskoga jezika nailazi se kod nekih od navedenih imenica na različite oznake. Nedosljednosti, zapravo nelogičnosti, mogao bi se pronaći nemalen broj.

Bujas — U *Bujasovu* su rječniku (1999) sve imenice koje označavaju muški spol, uvijek ili češće muškoga roda, osim *vojvode* koji je ženskoga(!). Veće su nedosljednosti kod imenica koje mogu označiti i muški i ženski spol. *Budala* je i muškoga i ženskoga roda, *pristaša* muškoga, a *pristalica* ženskoga. Tako je i *izdajica* muškoga roda, a *varalica* i preostale ženskoga.

Rječnik LZ-ŠK — *Rječnik hrvatskoga jezika* (2000) Leksikografskoga zavoda i Školske knjige uredili su J. Šonje (LZ) i A. Nakić (ŠK), a rječnik

je djelo brojnih suradnika. Kraticom se katkad označava *LZ-ŠK*. (Katkad se označava i *RHJ* ili *Rhj*, no tako se zove i Anićev rječnik.) U njemu su imenice *papa*, *budala*, *pijanica*, *varalica*, *propalica*, *pristalica* ženskoga roda. Nedosljednosti se u tom rječniku očituju ne samo u tome što je imenica *papa* ženskoga, a *sluga*, *vođa* i dr. muškoga roda, nego što je i imenica *izdajica* muškoga roda (premda ima uobičajeniju žensku sročnost), dok su ostale izdvojene imenice na *-ica* ženskoga roda.

Anić — Rječnik V. Anića (pet izdanja za autorova života, posljednje 2000. godine) najdosljedniji je rječnik. On uza sve te imenice ima oznaku ženskoga roda. Tako je taj rječnik jedini koji oznakama ne razlikuje *pristašu* i *pristalicu*, koje svi drugi rječnici različito označavaju (s time da je *pristaša* muškoga roda, a *pristalica* jedino ili i ženskoga roda).

Veliki Anić — *Rječnik hrvatskoga jezika* nastao na temelju Anićeva rječnika koji je priredila Lj. Jojić, tzv. *Veliki Anić*, sasvim se razlikuje od prethodnih izdanja Anićeva rječnika u odrednicama uz rod tih imenica. Dok su u prethodnim izdanjima sve te imenice ženskoga roda, u priređenom su izdanju većinom promijenjene u muški rod.

Ženskoga su roda *budala*, *pijanica* (doduše, s te imenice upućuje se na *pijanac*, pa se pretpostavlja da je riječ o ženskoj inačici) i jednim dijelom *pristalica*. Imenica *varalica* muškoga je roda, a pored nje stoji primjer *ta velika* (sic!). Ovdje nije riječ (samo) o nedosljednosti unutar rječnika, već i unutar jedne natuknice.

Kad se izabrane riječi promatraju u svim rječnicima u tablici 4, u kojoj su različite natuknice poredane prema značenju i dometcima prema stavljenim oznakama, pokazuje se očita povezanost između spola i oznaka roda.

Kakva god bila oznaka, u riječima koje označuju samo imenice muškoga spola ni jedan rječnik ne donosi dvije mogućnosti. Napominje se da *papa* može biti isključivo osoba muškoga spola, dok ostale tri imaju česte parnjake za osobe ženskoga spola: *vojvotkinja*, *gazdarica* i *kolegica*.

U imenicama koje mogu označavati i muški i ženski spol dvojnost donosi samo jedan rječnik, Parčićev za riječ *sluga*. Važno je napomenuti da se imenica *sluga* u suvremenom hrvatskom jeziku znatno rjeđe pojavljuje u ženskome rodu nego u muškome zbog čestoga parnjaka samo za ženske osobe *služkinja*. S druge strane, *vođa* nema parnjaka za nositelje ženskoga spola, a ta bi se riječ već dulje mogla odnositi i na žensku osobu — situacija se vjerojatno promijenila od razdoblja kada je nastao Parčićev rječnik.

U imenicama koje mogu označavati i muški i ženski spol samo za dvije imenice nema dvojnosti: *pristaša* i *varalica*. Za prvu je riječ to donekle razumljivo, i *pristaša već* dulje može biti netko ženskoga spola. Za riječ *varalica* to nije razumljivo. Za ostalih pet riječi jedan, dva ili tri (za *pristalica*) rječnika donose po dvije oznake.

	HAZU	Parčić	Bujas	LZ-ŠK	Anić	Veliki Anić
<i>i. muški spol</i>						
papa	m	ž	m	ž	ž	m
vojvoda	m	m	ž	m	ž	m
gazda	m	m	m	m	ž	m
kolega	m	–	m	m	ž	m
<i>ii. češće muški spol</i>						
vođa	m	m	m	m	ž	m
sluga	m	m i ž	m	m	ž	m
<i>iii. muški i ženski spol</i>						
pristaša	m	m	m	m	ž	m
budala	ž	m i ž	ž i m	ž	ž	ž
<i>-ica</i>						
pijanica	m	m i ž	ž	ž	ž	ž
varalica	m	ž	ž	ž	ž	m
izdajica	m	m i ž	m	m	ž	m
propalica	m	m i ž	ž	ž	ž	m
pristalica	m i ž	m i ž	ž	ž	ž	ž (m)

Tablica 4: Natuknice prema značenju i dometku

3.3. Članci

Uz pisce gramatika i rječnika, rodnom u hrvatskom jeziku bavile su se u svojim člancima i jezikoslovke N. Pintarić (1992–1993) i B. Tafra (2001, 2004). B. Tafra (2004) pisala je o imenicama tipa *tata*, *papa* i sličnima, smatra ih imenicama isključivo muškoga roda. Jedinim kriterijem za određivanje roda smatra sročnost. Jasno obrazlažući zašto je riječ o muškom rodu, ističe da valja morfološku paradigmu razlikovati od roda. Polazi od kriterija prema kojem se pridjevna riječ i imenica slažu u rodu, broju i padežu — to je tzv. gramatičko slaganje, a upravo ono pokazuje da je u imeničkoj skupini *dobar sluga* imenica *sluga* muškoga roda.

Međutim, ako gramatičko slaganje uvjetuje rod, što uvjetuje gramatičko slaganje? Nije li ono kod *pape* rezultat upravo muškoga spola pa je stoga *taj papa*. U tih imenica može biti “u množini predikat u muškom rodu, a subjekt u ženskom rodu” (Tafra 2004: 174), što autorica navodi kao semantičko slaganje. Ako je subjekt u ženskom rodu, nije li onda ta imenica ženskoga roda, barem u množini? Promatrati rod tih imenica isključivo kao kategoriju na osnovi sročnosti (prema tomu su *papa* i *vojvoda* muškoga roda) može se samo u jednini, dok je u množini situacija složenija.

Pojavljaju se oblici *ti sluge* i nimalo rjeđi *te sluge*, dakle ostvaruju se dvije vrste sročnosti: jedna po smislu i druga po obliku (Silić-Pranjaković 2007).

4. Promatrane imenice s gledišta inojezičnoga hrvatskoga

O rodu tih imenica u hrvatskome kao inojezičnome ne postoji mnogo podataka. Općenito, za hrvatski kao inojezični nema još dovoljno udžbenika i priručnika pa nije neobično da gotovo i nema podataka o imenicama tipa *tata*, *varalica* i *Nikola*.

U rječniku uz udžbenik *Dobro došli* pored imenice *tata* stavljena je samo oznaka *m* za muški rod.

U rječniku udžbenika *Hrvatski za početnike 1* uz imenicu *tata* navode se dvije gramatičke obavijesti: “*kao ž.r., m. spol*”.

Ti udžbenici nisu predviđeni za samostalno učenje pa se pretpostavlja da će dodatna objašnjenja koja su potrebna učenicima hrvatskoga kao J2 u vezi s tim imenicama dati lektor na nastavi. Međutim, hoće li to svaki lektor znati, uzevši u obzir raznolikost rješenja i neujednačenosti na koje se nailazi u navedenim priručnicima hrvatskoga jezika za izvorne govornike?

Rječnici u udžbenicima *Učimo hrvatski* i *Reci mi hrvatski* ne sadrže riječ *tata* ni druge o kojima se raspravlja u ovom radu.

U priručniku *Hrvatski kao drugi i strani jezik* (Jelaska i sur. 2005: 208) piše: “...ako se uz imenice daju oznake za rod (*m.r., ž.r., s.r.*), korisnike bi trebalo uputiti na razlikovanje roda i spola imenica jer je potrebno znati da će se neke imenice označene kao *ž.r.* slagati s pridjevima i zamjenicama u muškom rodu (*tata*)”.

Budući da postoje različiti pogledi na te imenice i da im se rod u hrvatskom standardnom jeziku dodjeljuje prema različitim kriterijima, pa se ni izvornomu govorniku nije jednostavno snaći, još je manje jasno kako bi se te imenice trebale promatrati u teoriji hrvatskoga kao inojezičnoga. Ta teorija u usporedbi s mnogim drugim jezicima, ne samo svjetskima, nije ni približno dovoljno razrađena, kao ni okviri njegova poučavanja. Međutim, iskustvo u poučavanju hrvatskoga jezika kao inojezičnoga navelo je i na moguće rješenje za opis roda tih imenica i u hrvatskom jeziku kao izvornom. Naime, da bi neizvorni govornik naučio pravilno upotrebljavati imenice o kojima je u ovom radu riječ, mora znati sve podatke koji se odnose na njihov rod. Svi su mu podatci o rodu potrebni i jednakovrijedni — sročnost, sklonidba i izvanjezična stvarnost koju određena riječ imenuje.

5. Moguće rješenje za hrvatski jezik kao izvorni i inojezični

Očito se znanstveni pogledi hrvatskih jezikoslovaca na imenice o kojima je u ovom članku riječ razlikuju, pa je rod tih imenica još uvijek sporan.

Razlike pritom (osim manjih očitih pogrješaka) proizlaze najvećim dijelom iz različita poimanja kategorije roda.

Za neke jezikoslovce (poglavito posljednjih godina) važnija je *sintagmatska, sintaktička* razina pa su za njih imenice *tata, varalica* i *Nikola* muškoga roda (što se poklapa i sa spolom osoba na koje se te imenice odnose). Za druge jezikoslovce važnija je *paradigmatska, morfološka* razina pa su za njih te imenice ženskoga roda, prema njihovoj sklonidbi. Autori koji se opredjeljuju za ženski rod uzimaju u obzir samo morfološku paradigmu, dok oni koji se opredjeljuju za muški rod u opis uključuju ponajprije atributnu sročnost (što je više u skladu s općelingvističkim stajalištem) i posredno spol. Moglo bi se reći da su u pravu i jedni i drugi, svaki prema svojem polazištu.

5.1. Dvostrukost roda

Iz navedenoga proizlazi da je rod imenica dvostruk i da se određuje s obzirom na razinu na kojoj se promatra. U tom bi se slučaju moglo i o imenici *sluga, vojvoda, izdajica* i sličnima govoriti kao o imenicama ženskoga roda na razini sklonidbe, tj. morfologije, a muškoga ili ženskoga roda na razini atributne i predikatne sročnosti, odnosno sintakse. Teško je polemizirati što je bilo prije, od koje kategorije krenuti. Jesu li *papa, sluga, vođa* muškoga roda zato što se slažu kao *taj papa, sluga, vođa* (bez obzira na paradigmu) ili je *taj papa, sluga, vođa* upravo zato što je riječ o muškarcu (i samo muškarcu) gdje je spol utjecao na to da te imenice smatramo imenicama muškoga roda? Zašto bi se inače u govoru očitovala potreba (sve prisutnija) za *tim varalicom, budalom, muškarčinom* i pored *tē varalicē, budalē, muškarčinē*?

Kad bi bila prihvaćena teza o dvostrukom rodu tih imenica, ostaje pitanje kako takav dvojni rod bilježiti. Kada korisnik nekoga priručnika uz imenicu vidi oznaku *m*, automatski ju protumači kao imenicu muškoga roda. Stavi li se uz nju pak oznaka *mž*, *m* i *ž* ili slično, može se shvatiti da je riječ o dvorodnoj imenici koja ima i različite sklonidbe, što nije točno. Izvornomu je govorniku hrvatskoga, budući da se vodi jezičnim osjećajem, podatak koji dobije iz takve oznake manje važan (ali ga može zbuniti s teorijskoga gledišta). Strancu koji uči hrvatski oznaka uz imenicu od presudne je važnosti jer prema njoj stvara sve druge gramatičke odnose s navedenom imenicom, npr. *taj dobri čovjek je došao, ta dobra žena je došla, to dobro dijete je došlo*. Njima bi podatak *ž* uz imenice *kolega, papa, vojvoda* značio da treba reći **ta *moja kolega, *ona *prošla papa, *jedna *stara vojvoda*. Bolja i potpunija obradba gramatičkoga bloka u natuknici pripomogla bi lakšem razlučivanju, kao i objašnjenje o načinu obradbe koje bi se trebalo dati u uvodu.

5.2. Nužni gramatički podatci u priručnicima

Gramatičke bi obavijesti koje se o ovim imenicama daju u gramatikama, rječnicima i drugim priručnicima hrvatskoga jezika (bez obzira na zauzeto stajalište) trebale biti ujednačene. Dakle, da bi obavijest o rodu u priručnicima hrvatskoga standardnoga jezika bila potpuna, uz svaku bi natuknicu trebalo navesti podatke kao u (2), posebno za inojezični hrvatski.

- (2) i. obje gramatičke obavijesti o rodu, npr. uz *tata sroč. mr. sklon. žr.*
ii. spol osobe na koju se imenica odnosi, tj. *m. spol* ili pak *m. ili ž. spol*

Do takva se zaključka došlo, između ostaloga, promatrajući hrvatski jezik upravo s gledišta inojezičnoga govornika koji nema znanje izvornoga govornika pa treba imati sve potrebne obavijesti da bi mogao naučiti svaku imenicu. Posebno se to odnosi na imenice kojima se ne poklapa rod po sročnosti i rod po sklonidbi. I izvorni govornici lako mogu biti zbunjeni šarolikim načinom na koji su te imenice prikazane u priručnicima za izvornojezični hrvatski, a istim se priručnicima, u nedostatku specijaliziranih, često služe i neizvorni govornici hrvatskoga jezika.

Dok u izvornojezičnome hrvatskome ima razloga za podjelu imenica prema sklonidbenim vrstama (*sklonidba* ili *vrsta a, e i i*), u inojezičnome hrvatskome bolje je govoriti o imenicama muškoga, ženskoga i srednjega roda, posebice na nižim i srednjim stupnjevima učenja. Jedan je razlog to što se genitiv često ne uči kao prvi kosi padež, obično se uči posljednji od kosih padeža. Drugi je razlog to što govorimo o rodovima čak i onda kada sklonidbe nazivamo sklonidbama *a, e i i* pa je pitanje roda samo odgođeno, što vrijedi i za inojezični i za izvornojezični hrvatski.

Bilo bi dobro provesti istraživanje koje bi pokazalo je li usvojenost istraživanih imenica veća kada ih se poučava kao imenice: a) ženskoga roda, b) muškoga roda ili pak c) i muškoga i ženskoga roda, ovisno o razini s koje se promatraju.

6. Zaključak

Kao što se vidi iz raščlambe u ovome radu, uz imenice tipa *tata, varalica* i *Nikola* ne bi trebalo davati prednost jednoj gramatičkoj obavijesti nad drugom (sintagmatskoj nad paradigmatskom ili obratno) budući da su obje jednako važne i potrebne da bi se naučio jezik. Da bi podatci o njihovu rodu bili potpuni, bilo bi poželjno uzeti u obzir oba kriterija za određivanje roda — prema sročnosti i prema sklonidbi. K tomu bi sve obavijesti o rodu trebale biti iscrpne i ujednačene: uz sve bi takve imenice uvijek trebala biti navedena obavijest o nepodudaranju roda i spola ili o tome da se imenica može odnositi na osobe obaju spolova.

Navedeno naročito vrijedi za priručnike namijenjene učenju hrvatskoga kao stranoga jezika (J2), no isti bi se zaključci mogli odnositi i na opise izvornojezičnoga hrvatskoga (J1). Kad autori gramatika, rječnika i drugih priručnika, koji po vlastitu izboru i znanstvenoj spoznaji rodu pristupaju na jedan ili drugi način, trebali bi to u uvodu ili drugdje jasno i naznačiti i obrazložiti svoj pristup. Bilo bi dobro da i jedni i drugi jezikoslovci jasnije odrede kriterije jer je očito da jedni ne mogu sasvim isključiti sintaktički i semantički utjecaj, a drugi moraju uzeti u obzir da nije riječ tek o ženskoj sklonidbi po vrsti (da se i ne spominje prototipni nastavak *-a* u nominativu), jer kriterij sročnosti ne vrijedi za množinu. Isto tako, budući da je ipak ponajprije riječ o gramatičkoj kategoriji, na opredjeljenje ne bi bitno trebalo utjecati razilaženje u spolu (takvih je primjera u gramatici podosta i sasvim je jasno da ne treba poistovjećivati rod sa spolom).

Ovim se radom nije nastojalo samo mehanički pomiriti dva suprotna pogleda na te imenice koja postoje u hrvatskom jezikoslovlju i reći da može biti “i ovako i onako”. Naprotiv, čini se da oba načina na koji se imenice kao *tata*, *varalica* i *Nikola* predstavljaju u priručnicima pružaju samo dio potrebnih obavijesti. Takve se obavijesti o tim imenicama ne isključuju, već naprotiv — nadopunjavaju i trebaju nadopunjavati jer je svaki njihov gramatički opis koji ne uzme u obzir obje razine nepotpun i s gledišta hrvatskoga jezika kao izvornoga i hrvatskoga kao inojezičnoga.

7. Literatura

- Anić, V. (2000) *Rječnik hrvatskoga jezika* (3. izd.), Zagreb: Novi Liber.
- Anić, V. (2003) *Rječnik hrvatskoga jezika*, priredila Lj. Jojić, Zagreb: Novi Liber.
- Babić, S. i dr. (1991) *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb: HAZU i Globus, nakladni zavod.
- Barić, E. i dr. (1997) *Hrvatska gramatika* (3. prom. izdanje), Zagreb: Školska knjiga.
- Barić, E. i dr. (1979) *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Barić, E. i dr. (1999) *Hrvatski jezični savjetnik*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Barišić, J. (2005) *Dobro došli 1*, udžbenik i rječnik za učenje hrvatskoga jezika za strance, Zagreb: Školska knjiga.
- Brabec, I., Hraste, M., Živković, S. (1955) *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Bujas, Ž. (1999) *Veliki hrvatsko-engleski rječnik*, Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Corbett, G. (1991) *Gender*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Čilaš-Mikulić, M., Gulešić Machata, M., Pasini, D., Udier, S. L. (2006) *Hrvatski za početnike 1: udžbenik hrvatskog kao drugog i stranog jezika*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Florschütz, J. (1916) *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb.
- Grubišić, V. (2007) *Croatian Grammar*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada — Hrvatske iseljeničke škole Amerike i Kanade.
- Ham, S. (2002) *Školska gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.s
- Jelaska, Z. i sur. (2005) *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Maretić, T. (1899) *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Štampa i naklada knjižare L. Hartmana.
- Maretić, T. (1931) *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* (2. izd.), Zagreb: Obnova.
- Maretić, T. (1963) *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* (3. izd.), prir. M. Hraste i P. Rogić, Zagreb: Matica hrvatska.
- Parčić, D. (1995) *Rječnik hrvatsko-talijanski*. Zagreb: Artresor studio.
- Pintarić, N. (1992–1993) Semantičke i gramatičke teorije kategorije roda imenica, *Filologija* 20–21, 351–361.
- Raguž, D. (1997) *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb: Medicinska naklada.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1880–1976), I–XXIII, Zagreb: JAZU.
- Silić, J., Pranjković, I. (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Simeon, R. (1969) *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Šonje, J., Nakić, A. (ur.) (2000) *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Leksikografski zavod i Školska knjiga.
- Tafra, B. (2004) Dopune hrvatskoj gramatici, *Jezik* 51/5, 169–176.
- Tafra, B. (2001) Razgraničavanje roda i spola (gramatički i leksikografski problem), *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knjiga 27, 251–266.
- Težak, S., Babić, S. (2007) *Gramatika hrvatskoga jezika* (16. izd.), Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, S., Babić, S. (1964) *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.

Gender of nouns with the grammatical morpheme *-a* for male persons

Gender according to agreement and gender according to declension in the majority of nouns in the Croatian language correspond. However, Croatian linguists and lexicographers do not agree when it comes to the gender of nouns which in nominative singular end in -a, and for which gender according to agreement and gender according to declension do not correspond. There

are four groups of such nouns: nouns denoting male persons (tata, papa), nouns denoting both male and female persons (varalica, pristaša), nouns denoting male names (Nikola, Ivica), and nouns denoting both male, female and family names (Matija, Jelaska). We can also speak of a fifth group, augmentatives of masculine gender nouns (stančina, muškarčina). These nouns according to their morphological structure, the nominative ending -a, belong to the e declension, i.e. they are inflected like most feminine gender nouns. The article compares the gender determinants for the aforementioned nouns in grammar books and dictionaries of the Croatian language and demonstrates their variety. The differences largely stem from a different understanding of the category of gender. Although different, the solutions within individual grammar books are implemented consistently, which cannot be said of dictionaries.

In this article the gender of the nouns mentioned is considered on the one hand from the viewpoint of Croatian as L1, and on the other hand from the viewpoint of Croatian as L2. Given the fact that there are different views regarding these nouns and that gender in standard Croatian language is assigned to them based on different criteria, which makes correct use difficult even for a native speaker, it is even less clear how these nouns should be regarded in the theory of Croatian as L2. The article offers a possible solution for a more adequate description of these nouns in the Croatian language: the authors propose a clearer definition of criteria for determining the gender of these nouns, offer a thesis on their double gender and discuss the necessary grammatical information that should be found next to these nouns in language books.

Ključne riječi: imenice s morfemom -a, rod, spol, sročnost, sklonidba

Key words: nouns with morpheme -a, gender and sex, agreement, declension